

BUDDHA (buddowie, sanskr. — przebudzony) — pojęcie filozofii i religii buddyjskiej, obejmujące osoby, które samoistnie (dzięki własnemu wysiłkowi) uzyskały wgląd w najwyższą prawdę (bodhi — oświecenie) i uzyskały wyzwolenie z tego świata (stan nirvāṇy). Synonimem b. jest tathāgata (dosł. „ten, który w taki sposób przyszedł [by wyzwolić ludzi]” lub „ten, który w taki sposób odszedł [na drugi brzeg, do nirvāṇy]”).

Istoty, które w przeciwieństwie do arhata (godnego, świętego = adepta buddyzmu) samodzielnie uzyskały oświecenie, dzielą się na dwie klasy: pratyekabuddhów (buddhów indywidualnych), którzy wykorzystują swe oświecenie tylko dla własnego wyzwolenia, i samyaksambuddhów (doskonałych najwyższych buddhów), którzy przed osiągnięciem nirvāṇy ze współczucia ku innym cierpiącym istotom najpierw głoszą ludziom dobrą naukę (saddharma) o wyzwoleniu.

B. przypisuje się wiele doskonałości, m.in. w pełni rozwinięte sześć cnót (szczodropliwość, cierpliwość, męstwo, mądrość, uważność i niewzruszoność), wszechwiedzę, powszechną życzliwość, współradość i współczucie oraz wiele nadludzkich mocy, z których nie korzystają, gdyż są one raczej produktem ubocznym i przeszkodą w osiągnięciu wyzwolenia.

Wg powszechnej koncepcji różnych szkół buddyjskich w wiecznym i nieskończonym kosmosie pojawia się (pojawiało i pojawi) nieskończenie wielu b. każdej kategorii. W tym eonie kosmicznym było ich już pięciu (lub siedmiu), z których ostatnim był historyczny Budda Śākyamuni, Siddhārtha Gautama, a gdy jego nauka zostanie już całkowicie zapomniana, ma się pojawić jeszcze jeden — Budda Maitreya.

Doktryna ta ma wymiar etyczny i antropologiczny, a także mitologiczno-teologiczny i kosmologiczny. Pratyekabuddha, choć ma doskonalsze władze poznawcze od arhata, bo sam odkrył odwieczne prawa cierpienia i wyzwolenia odeń, to jednak kieruje się niższą etyką — niewzruszonej wytrwałości (upekṣa) i obojętności. Samyaksambuddha kieruje się wyższą etyką — współczucia (karuṇā) i solidarności międzyludzkiej (a nawet z innymi istotami), dlatego odkłada natychmiastowe osiągnięcie własnego wyzwolenia dla dobra innych. Etyka współczucia stała się podstawą ideału soteriologicznego mahāyāny, którym jest bodhisattva, przyszły b., opóźniający własne wyzwolenie o kilka lub więcej żywotów, aż po ślubowanie Avalokiteśvary, iż nie wejdzie do nirvāṇy, dopóki pozostanie choć jedna istota cierpiąca.

Skoro osiągnięcie stanu arhata, pratyekabuddhy lub samyaksambuddhy jest możliwe dla większej niż jedna liczby istot, stąd wysnuto wniosek, że właściwie jest możliwe dla wszystkich istot, wszystkie zatem istoty mają w sobie „załączek b.” (tathāgatagarbha), czyli mają wrodzoną naturę b. (buddhadharmatā, tathatā). Celem praktyki niektórych późniejszych szkół mahāyāny (zwł. w Chinach i Japonii) przestało być gromadzenie zasług na przyszły żywot, ale realizacja stanu b. jeszcze w tym życiu.

Wewnętrzna doskonałość stanu b. wydawała się nie do pogodzenia z niedoskonałym stanem natury ludzkiej, w jakiej musiałby uczestniczyć samyaksambuddha między osiągnięciem oświecenia a uzyskaniem wyzwolenia. Dlatego pojawiła się koncepcja „trojkiego ciała b.” (trikāya). Ciało dharmiczne (dharma-kāya) jest jedno, absolutne i tożsame z wieczną, niezmienną nauką (dharma), z czystą „takością” (tathatā) natury b. Filozofowie szkół mahāyāny utożsamiali ciało dharmiczne b. albo z czystą pustką (śūnyatā) szkoły madhyamaka, al-

bo z powszechną świadomością-złożem (ālayavijñāna) szkoły yogācāra. Ciało diamentowe (vajrakāya) to emanat pierwszego, pozostający w stanie błogości medytacyjnej w jednym z rajów; tradycyjnie wylicza się pięciu takich b. medytujących (tathāgata = jina). Ciało magiczne (nirmāṇakāya) jest ułudnym przejawem ciała diamentowego, wytworzonym w świecie fizycznym, w odpowiednim czasie i miejscu, dla dobra istot pogrążonych w niewiedzy (avidyā) i cierpieniu saṃsāry. Ziemscy b. w ciele fizycznym to właśnie ciała magiczne, pojęte niejednokrotnie na sposób doketystyczny. Wspólna tym trzem „ciałom” jest bodhicitta (świadomość przebudzenia), w której dominują mądrość (prajñā) i współczucie (karuṇā).

Bibliografia: J. Filliozat, *Le Bouddhisme*, w: L. Rénou, J. Filliozat, *L'Inde classique. Manuel des études indiennes*, II, P 1953; E. Conze, *Buddhist Thought in India*, Lo 1962; R. H. Robinson, W. L. Johnson, *The Buddhist Religion. A Historical Introduction*, Belmont 1970, 1982³; L. Silburn, *Le bouddhisme hors de l'Inde*, P 1977; M. Mejer, *Buddyzm*, Wwa 1980; *Buddyzm*, Kr 1987.

Maciej St. Zięba